

Шаноўныя старшакласнікі! З урокаў беларускай мовы вы добра ведаеце, што ў беларускай мове будаўнічым матэрыялам для сказаў служаць не толькі словы, але і фразеалагізмы — устойлівыя, узнаўляльныя, не менш як двухкампанентныя моўныя адзінкі, якія спалучаюцца са словамі свабоднага ўжывання і маюць цэласнае значэнне.

Прапаную вам заданні, накіраваныя на ўдасканаленне і паглыбленне ведаў па раздзеле “Фразеалогія”. Каб паспяхова іх выканаць, карыстайцеся “Этымалагічным слоўнікам фразеалагізмаў” І.Лепешава. Яго можна знайсці па спасылцы: <https://elib.grsu.by/doc/21905> .

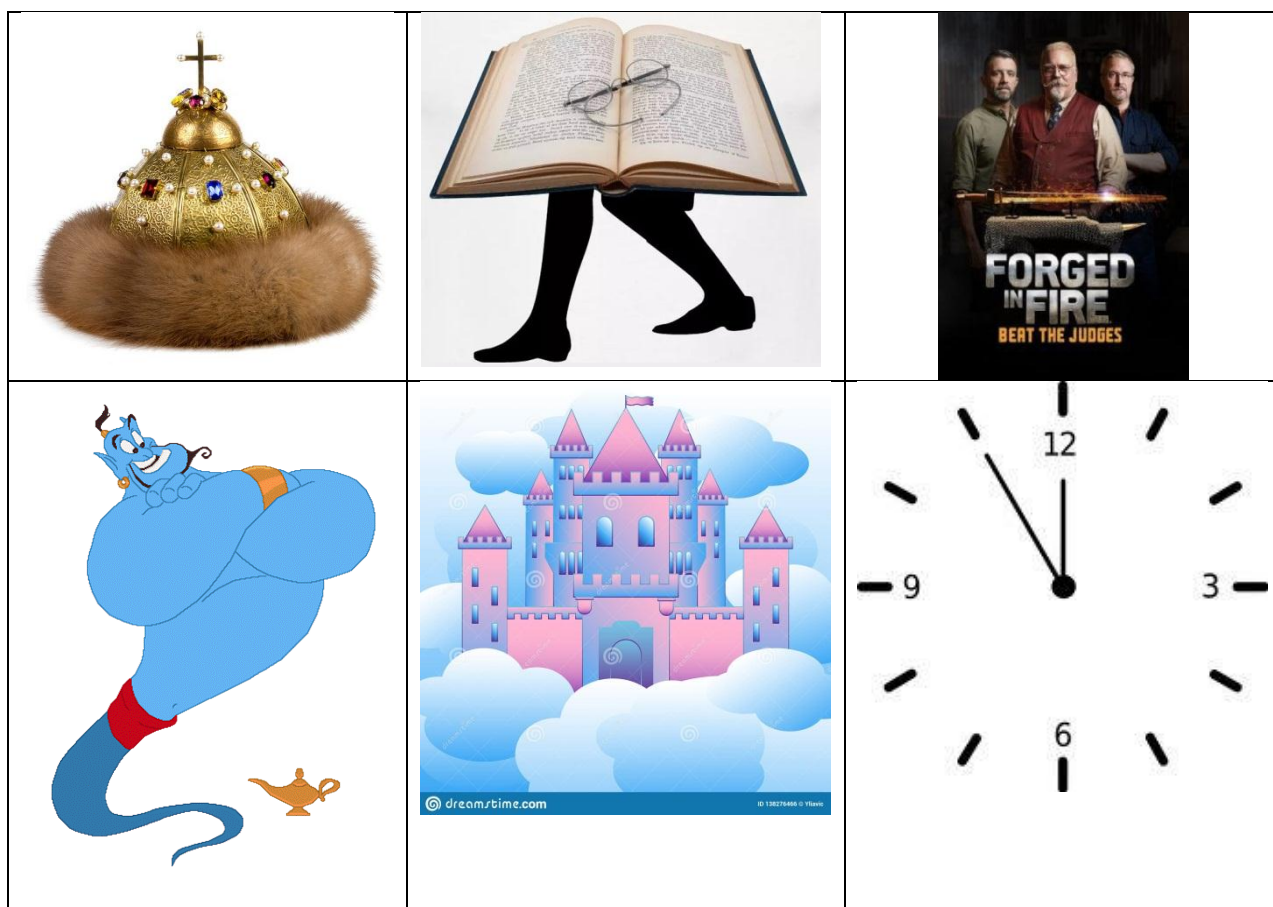
Спіс літаратуры:

1. Лепешаў, І. Я. Слоўнік фразеалагізмаў: у 2 тамах. – Мінск: БелЭн, 2008.
2. Лепешаў, І. Я. Этымалагічны слоўнік фразеалагізмаў. – Мінск: БелЭн, 2004.

Заданне 1. Вельмі часта адным з кампанентаў фразеалагізмаў з'яўляюцца назвы жывёл. Узнавіце фразему, падбіраючы назвы ў патрэбнай граматычнай форме.

<i>Фразеалагізм</i>	<i>Назвы жывёл у пачатковай форме</i>
1) Паспееш з ..... на торг	Асёл, ліс, каза, кабыла, конь, бабёр сабака, воўк, бык, кот,
2) Рабіць (зрабіць) з камара	
3) Бурыданаў	
4) Стары	
5) Прышый ..... хвост	
6) Узяць ..... за рогі	
7) Пазнацца на фарбаваных	
8) Цягнуць .... за хвост	
9) ..... сена касіць	
10) Як ..... плакаць	

Заданне 2. Паспрабуйце ўзнавіць фразеалагізм па падказках-ілюстрацыях, прыведзеных ніжэй.

Заданне 3. З прыведзеных фразеалагізмаў утварыце сінанімічныя пары, упішыце ў табліцу.

Ні гуку, яблыку няма дзе ўпасці, асёл маляваны, мора па калена, што ў лоб што па ілбе, сам чорт не брат, як селядцоў у бочцы, пень асінавы, ні гугу, ці савой аб пень ці пнем аб саву.

<i>Фразеалагізмы-сінонімы</i>	

Заданне 4. Некаторыя фразеалагізмы змяшчаюць у сваім саставе ўласныя назоўнікі - імёны. Дапоўніце прапушчаныя кампаненты, кіруючыся значэннем фразеалагізма. Запішыце ўласны назоўнік у патрэбнай граматычнай форме.

<i>Фразеалагізм</i>	<i>Значэнне</i>	<i>Уласны назоўнік</i>
Адправіцца (пайсці, паехаць) да ... на піва	Памерці.	
Ківаць на ...	Звальваць віну на іншага.	
Скінуць з сябе ветхага ...	Вызваліцца ад старых прывычак, поглядаў і стаць іншым чалавекам.	
... няверны	Чалавек, якога цяжка прымусіць паверыць чаму-н.	
Як ... па пекле	Бесперастанку (рухацца, блукаць, часам без толку).	
(Цікавы) як ..... да кавы	Вельмі, празмерна (цікавы)	
(Выскачыць) як ..... з канапель	Нечакана, хутка, знянацку	

Заданне 5. Нярэдка фразеалагізмы лексічна супадаюць у розных мовах. Паспрабуйце падабраць беларускія адпаведнікі да прыведзеных фразеалагізмаў, запішыце іх у трэці слупок.

<i>Фразеалагізм</i>	<i>Значэнне</i>	<i>Беларускі адпаведнік</i>
W mgnieniu oka (польск.)	Вельмі хутка, вокамгненна	

Tête-a-tête (франц.)	Без сведак, без пабочных асоб, удвух з кім-небудзь	
Знизувати плечима (укр.)	Выяўляць здзіўленне, неразуменне, няведанне і пад	
A Judas kiss (англ.)	Зрадніцкі ўчынак пад маскай добразычлівасці, дружбы.	
И калачом не заманишь (русск.)	Нічым, ніякім чынам не ўгаворыш, не прывабіш каго-н. быць дзе-небудзь	
Закувати кашу (серб.)	Распачаць складаную, клопатную, непрыемную справу	

Заданне 6. Карыстаючыся “Этымалагічным слоўнікам фразеалагізмаў” І. Я. Лепешава, вызначце тып фразеалагічных зваротаў паводле іх паходжання - уласнабеларускія (1) , запазычаныя (2), калькі (3). У дужках пастаўце адпаведную літару.

Для даведак: *Калькі* — гэта своеасаблівыя копіі іншамоўных выказаў, у якіх кожны кампанент перакладзены на нашу мову сэнсавым адпаведнікам. Напрыклад, як на іголках — фразеалагічная калька з нямецкай мовы (*wie auf Nadeln*); яна ўзнікла ў выніку паслоўнага перакладу: *wie* — як, *auf* — на, *Nadeln* — іголках.

Выбыцце са строю ( ), зуб за зуб ( ), ад гаршка паўвяршка ( ), месца пад сонцам ( ), траянскі конь ( ), курэнне фіміяму ( ), мёртвыя душы ( ), мераць на свой капыл ( ), мокрая курыца ( ), неба ў алмазах ( ), млын пусты ( ), пайшла пісаць губерня ( ), цягаць з агню каштаны ( ), першай гільдыі ( ), першы сустрэчны ( ), трымацца абедзвюма рукамі ( ), пытанне жыцця і смерці ( ).

Заданне 7. Да прыведзеных у першым слупку фразеалагізмаў падбярыце антанімічныя ім выразы з другога слупка.

Фразеалагізмы-антонімы	
А. Сёмая вада на кісялі	1. На шапачны разбор
Б. Ні свет ні зара	2. Простая арыфметыка
В. Стрэляная птушка	3. Не палахлівага дзесятка
Г. Кітайская грамата	4. Свая кроў
Д. Вавілонскае стоўпатварэнне	5. Жаўтаротае птушаня
Е. Заячая душа	6. Ціш ды гладзь

Заданне 8. Фразеалагізмы з кампанентамі, які абазначаюць колер, складаюць невялікую групу ўстойлівых адзінак беларускай мовы.

Паспрабуйце ўзнавіць прапушчаны якасны прыметнік у патрэбнай граматычнай форме, карыстаючыся значэннем фразеалагізмаў.

Фразеалагізм	Значэнне
Абкласці сцяжкамі	Стварыць крайне неспрыяльныя ўмовы для чыёй-небудзь жыццядзейнасці.
.....варона	Чалавек, рэзка непадобны на іншых людзей, не такі, як усе.
Глядзець праз акуляры	Не заўважаючы недахопаў у кім-чым-н., ідэалізаваць каго-, што-небудзь.
..... вуліца	Свабодны шлях, без перашкод і затрымак
..... дзень	Цяжкі, змрочны час для каго-небудзь.
..... гадзіна.	Так называюць змрок, прыцемак, час на стыку дня і ночы, калі пачынае шарэць, цямнець.
..... чума	Фашызм.
..... кроў	Чалавек дваранскага паходжання.

Заданне 9. З прапанаваных ніжэй слоў складзіце пяць фразеалагізмаў з кампанентам *нос*. Фразеалагізмы запішыце ў табліцу насупраць іх лексічнага значэння.

Увага: ніжэй пададзены словы ў пачатковай форме.

Квінта, у, трымаць, з, вадзіць, вешаць, па, свой, вецер, за, сунуць, на, муха.

‘вобразная назва паводзін тых, хто прыстасоўваецца да абставін, мяняе свае погляды’	
‘уводзіць у зман, абяцаць што-небудзь і не выконваць’	
‘даходзіць да адчаю, тужыць, маркоціцца’	
‘умешвацца ў што-небудзь’	
‘пра ўпартага, капрызнага чалавека’	

АДКАЗЫ

Заданне 1

Фразема	Назвы жывел у пачатковай форме
1) Паспееш з козамі на торг	Асёл, ліс, каза, кабыла, конь, сабака, воўк, бык, кот, бабёр.
2) Рабіць (зрабіць) з камара каня	
3) Бурыданаў асёл	
4) Стары воўк	
5) Прышый кабыле хвост	
6) Узяць быка за рогі	
7) Пазнацца на фарбаваных лісах	
8) Цягнуць ката за хвост	
9) Сабакам сена касіць	
10) Як бабёр плакаць	

Заданне 2.

Шапка Манамаха; хадзячая энцыклапедыя; між (паміж) молатам і кавадлам; выпусціць джына з бутлі; паветраныя замкі будаваць; без пяці мінут.

Заданне 3.

<i>Фразеалагізмы-сінонімы</i>	
ні гуку	ні гу-гу
яблыку няма дзе ўпасці	як селядцоў у бочцы
асёл маляваны	пень асінавы
мора па калена	сам чорт не брат
што ў лоб што па ілбе	ці савой аб пень ці пнем аб саву

Заданне 4.

<i>Фразеалагізм</i>	<i>Значэнне</i>	<i>Уласны назоўнік</i>
Адправіцца (пайсці, паехаць) да Абрама на піва	Памерці	Абрама
Ківаць на Пятра	звальваць віну на іншага	Пятра
Скінуць з сябе ветхага Адама	Вызваліцца ад старых прывычак, поглядаў і стаць іншым чалавекам	Адама
Фама няверны	Чалавек, якога цяжка прымусіць паверыць чаму-н.	Фама
Як Марка па пекле	Бесперастанку (рухацца, блукаць, часам без толку).	Марка

(Цікавы) як Марцін да кавы	Вельмі, празмерна (цікавы)	Марцін
(Выскачыць) як ..... з канापель	Нечакана, хутка, знянацку	Піліп

Заданне 5.

<i>Фразеалагізм</i>	<i>Значэнне</i>	<i>Беларускі аднаведнік</i>
W mgnieniu oka (польск.)	Вельмі хутка, вокамгненна.	У імгненне вока
Tête-a-tête (франц.)	Без сведак, без пабочных асоб, удвух з кім-н.	Тэт-а-тэт
Знизувати плечима (укр.)	Выяўляць здзіўленне, неразуменне, няведанне.	Паціскаць (паціснуць) плячамі (-ыма)
A Judas kiss (англ.)	Зрадніцкі ўчынак пад маскай добразычлівасці, дружбы.	Іудаў (юдаў) пацалунак
И калачом не заманишь (русск.)	Нічым, ніякім чынам не ўгаворыш, не прывабіш каго-н. быць дзе-н.	І пернікам не заманіш
Закувати кашу (серб.)	Распачаць складаную, клопатную, непрыемную справу.	Заварыць кашу

Заданне 6. Выбыццё са строю (1), зуб за зуб (2), ад гаршка паўваршка (1), месца пад сонцам (2), траянскі конь (3), курэнне фіміяму (1), мёртвыя душы (2), мераць на свой капыл (1), мокрая курыца (3), неба ў алмазах (2), млын пусты (1), пайшла пісаць губерня (2), цягаць з агню каштаны (3), першай гільдыі (1), першы сустрэчны (3), трымацца абедзвюма рукамі (1), пытанне жыцця і смерці (3).

Заданне 7. А 4 Б1 В5 Г 2 Д6 Е3

Заданне 8.

<i>Фразеалагізм</i>	<i>Значэнне</i>
Абкласці чырвонымі сцяжкамі	Стварыць крайне неспрыяльныя ўмовы для чыёй-н. жыццядзейнасці.
Белая варона	Чалавек, рэзка непадобны на іншых людзей, не такі, як усе.
Глядзець праз ружовыя акуллары	Не заўважаючы недахопаў у кім- , чым-н., ідэалізаваць каго-, што-н.
Зялёная вуліца	Свабодны шлях, без перашкод і затрымак
Чорны дзень	Цяжкі, змрочны час

	для каго-н.
Шарая (шэрая) гадзіна.	Так называюць змрок, прыцемак, час на стыку дня і ночы, калі пачынае шарэць, цямнець.
Карычневая чума	Фашызм
Блакiтная кроў	Чалавек дваранскага паходжання.

Заданне 9.

‘вобразная назва паводзiн тых, хто прыстасоўваецца да абставiн, мяняе свае погляды’	Трымаць нос па ветры
‘уводзiць у зман, абяцаць што-небудзь i не выконваць’	Вадзiць за нос
‘даходзiць да адчаю, тужыць, маркоцiцца’	Вешаць нос на квiнту
‘умешвацца ў што-небудзь’	Сунуць свой нос
‘пра ўпартага, капрызнага чалавека’	З мухамi ў носе